

VÝVOJ UČEBNÍHO PLÁNU NAŠÍ VŠEOBECNĚ VZDĚLÁVACÍ ŠKOLY

(Příspěvek k teorii učebního plánu.)

V této studii chceme podat stručný přehled vývoje učebního plánu české všeobecně vzdělávací školy v období od zavedení povinné školní docházky, tedy od r. 1869 do r. 1954. Všeobecně vzdělávacími školami rozumíme ty školské útvary, na nichž mládež získávala a získává obecné vzdělání jako přípravu pro život a pracovní činnost v lidské společnosti a pro další vzdělávání na školách odborných a vysokých. Budou tudíž předmětem našeho přehledu učební plány škol určených pro mládež ve věku školou povinném, t. j. škol obecných, měšťanských a nižších středních a škol, jež mohla mládež navštěvovat po skončení povinné školní docházky, které však nemají ráz školy odborné nebo školy vysoké, t. j. dřívějších vyšších středních škol, jak se souhrnně označovaly nejvyšší třídy gymnasií a reálků od jejich páté třídy do maturity.

Učební plán je základní směrnice učebně výchovné práce školy. Stanoví v souladu s výchovnými cíly a úkoly školy soubor učebních předmětů pro daný typ školy, jejich nástup a posloupnost v jednotlivých ročnících, vymezuje počet týdenních hodin pro každý učební předmět a ročník, délku vyučovací hodiny a určuje spolu s učebními osnovami obsah a rozsah vyučování a vzdělání, jehož se má žákům dané školy a postupného ročníku dostat.

Učebnímu plánu nebyla dosud věnována pedagogickými theoretiky dostatečná pozornost, jakou vzhledem k svému významu vyžaduje. Buržoasní společnost o to ani neměla zájem, neboť studium učebního plánu odhaluje třídní ráz školství, jež buržoasie rafinovaně zastírala. Teprve sovětská pedagogika se začíná učebním plánem soustavněji zabývat. U nás jsme zatím na samém počátku studia tohoto oboru pedagogické teorie. Potřebu tohoto studia pocítujeme zejména v přítomné době, kdy se provádí z podnětu usnesení ÚV KSČ o zvýšení úrovně a dalším rozvoji všeobecně vzdělávacího školství generální revise obsahu a způsobu výchovy a vyučování mládeže na všeobecně vzdělávací škole.

V naší pedagogické literatuře z dřívějších dob jsou zmínky o učebním plánu velmi sporé a pokud jsou, má v nich název učební plán jiný význam.

Názvem »učební plán neboli učební osnova vyučovacího předmětu« označil v Stručném slovníku pedagogickém Josef Klika »rozdělení učiva téhož předmětu na jednotlivé doby neboli stupně vyučovací až k dovršení učebního cíle«.¹

Součástí učebních osnov býval t. zv. »učebný rozvrh, čili normální přehled hodin, t. j. číselný údaj počtu vyučovacích hodin v přehlednou tabulku srovnaný, jak připadají na jednotlivé typy škol podle školních let a tříd«.² V různých osnovách byl »učebný rozvrh« označován různými názvy, na př. »Rozdělení hodin«,³ »Počet hodin«,⁴ »Přehled hodin a učebních předmětů«,⁵ »Normální přehled hodin«,⁶ »Přehled o počtu týdenních hodin (vyučovacích jednotek) podle učebních předmětů«⁷ a j. Zjistili jsme až dosud více než 20 různých názvů pro označení tohoto učebního rozvrhu.

Dnes užíváme názvu učební osnova pro rozvržení učiva jednoho předmětu, názvu učební osnovy pro souhrn učebních osnov všech předmětů a názvu učební plán pro soubor učebních předmětů, jejich nástup, posloupnost s uvedením počtu týdenních hodin pro každý předmět a ročník určitého typu školy.*

Došlo tudíž během doby k záměně pojmenování mezi učebním plánem a učebními osnovami a k určitějšímu rozlišení obou pojmů. U nás bylo názvu učební plán užito po prvé v roce 1948 při vydání učebních osnov podle základního školského zákona z r. 1948.⁸

Studium a rozbor učebních plánů českých všeobecně vzdělávacích škol v bývalém Rakousko-Uhersku, v buržoasní Československé republice a v naší lidově demokratické republice po roce 1945 objasňuje nám některé stránky společenského zřízení, školského systému, pojetí i obsahu vzdělání a vyučování mládeže. Ukazuje zřetelně, že *učební plán je podmíněn úkolem a organizací školy*, jež jsou určovány názory a zájmy vládnoucí třídy.

Rakousko-uherský školský zákon z r. 1869, právě tak jako Organisační nástin pro gymnasia a reálky z r. 1849, přes to, že se v nich částečně projevuje vliv revolučního roku 1848, zejména snahou po uvolnění z nadvlády církve, vytvářejí školský systém, který plně slouží zájmům rozvíjející se buržoasie.

Školská soustava v bývalém Rakousko-Uhersku, kterou převzala i buržoasní Československá republika, byla dvoukolejná. Proto byly vydávány zvláštní učební plány a osnovy pro školy obecné a měšťanské, určené pro dělný lid, a jiné pro gymnasia, reálné školy, později i pro reálná gymnasia, ref. reál. gymnasia a lycea, jakožto školy výběrové. Tyto vyšší výběrové školy navazovaly na 5. ročník školy obecné. Škola obecná se školou měšťanskou dávaly jen takové vzdělání, jež podle názorů a zájmů buržoasní společnosti dostačuje pro dělný lid. Ve školách výběrových se připravovaly děti »vyšších společenských tříd« ke studiu na školách vysokých. Ale ani tyto výběrové školy nedávaly za Rakouska, ani za buržoasní republiky všestranné vzdělání, nýbrž vzdělání jednostranné buď humanitního, nebo technického směru.

Tabulka č. 1 ukazuje vzájemný poměr předmětových okruhů na gymnasiích a školách reálných ve spojení se školou obecnou a zároveň i dvojí charakter výběrových škol v r. 1874 a 1923. Humanitní ráz gymnasia se projevuje v r. 1874 v převaze jazykových a společenských předmětů (7,5) oproti předmětům přírodovědným a »ostatním« (3,5). Na reálce je převaha předmětů přírodovědných a »ostatních« (1,95) oproti předmětům jazykovým a společenským (1,55). Tato převaha je způsobena větším počtem hodin pro kreslení, rýsování, psaní, tělesnou výchovu (jež byly na gymnasiu v r. 1874 předměty nepovinnými) i pro matematiku; ukazuje, že studium na škole reálné bylo zaměřeno převážně technicky. Tento charakter se v podstatě projevuje i v letech pozdějších.

Žáci ve věku školou povinném (6—14 let) navštěvovali společně jen prvních pět ročníků školy obecné. Od 11. roku svého věku pokračovali jedni v návštěvě školy obecné (6.—8. post. ročník), jiní přecházeli na školu měšťanskou a jiní do školy střední. V každé z těchto škol byl jiný učební plán a žáci na nich dostávali roz-

* Je hodné pozoru, že termínu učební plán v dnešním smyslu bylo použito v Košickém vládním programu z 5. IV. 1945 v odstavci o našem poměru k SSSR, kde se praví: »... Ruský jazyk bude proto v novém učebním plánu z cizích jazyků na prvním místě...« (Program prvé domácí vlády republiky, vlády Národní fronty Čechů a Slováků. Sběrka dokumentů č. 2 Vydalo ministerstvo informací, Praha, 1945, str. 28.)

Tabulka č. 1.

Poměr jednotlivých okruhů předmětů na gymnasiu a na reálné škole s pěti třídami obecné školy

Okruh předmětů: jazykových - společenských - přírodovědných (s matematikou) - ostatních.†

r. 1874

na gymnasiu

$$\begin{array}{cc} 5,3 & 2,2 \\ & \swarrow \searrow \\ & 7,5 \end{array}$$

$$\begin{array}{cc} 2,5 & 1 \\ & \swarrow \searrow \\ & 3,5 \end{array}$$

na reálné škole*

$$\begin{array}{cc} 0,95 & 0,6 \\ & \swarrow \searrow \\ & 1,55 \end{array}$$

$$\begin{array}{cc} 0,95 & 1 \\ & \swarrow \searrow \\ & 1,95 \end{array}$$

r. 1923

na gymnasiu

$$\begin{array}{cc} 2,6 & 1,1 \\ & \swarrow \searrow \\ & 3,7 \end{array}$$

$$\begin{array}{cc} 1,4 & 1 \\ & \swarrow \searrow \\ & 2,4 \end{array}$$

na reálné škole

$$\begin{array}{cc} 1,1 & 0,7 \\ & \swarrow \searrow \\ & 1,8 \end{array}$$

$$\begin{array}{cc} 0,9 & 1 \\ & \swarrow \searrow \\ & 1,9 \end{array}$$

dílné vzdělání a získávali i nestejné studijní a společenské oprávnění. (Tabulka čís. 2.) V prvním a druhém případě šlo o vzdělání ukončené a zaměřené pro praktický život. Absolvování buď osmi školních roků na škole obecné nebo pěti školních roků na škole obecné a tří ročníků školy měšťanské opravňovalo jediné k návštěvě živnostenské školy pokračovací pro učně nebo některých škol odborných, které znamenaly poslední možnost vzdělání pro lid. Zde končila jedna, t. zv. slepá, kolej buržoasní školské soustavy.

Druhá kolej vedla přes nižší střední školu do vyšší školy střední a odtud na školy vysoké (z gymnasia na universitu, z reálky na vysokou školu technickou).

Toto dvojí pojetí vzdělání žactva stejného věku ukazuje tabulka č. 3, v níž je provedeno srovnání předmětových okruhů na měšťanské škole a na gymnasiu na základě jejich učebních plánů z r. 1924.

Třídní charakter rakouské a československé buržoasní školy se však neobrázel jen v tom, že dvěma systémům školským byl dáván různý úkol, cíl a proto i různé učební plány. Ani obecné školy nedávaly všem žákům stejné či rovnocenné vzdělání. Záleželo na tom, který typ obecné školy žák navštěvoval. Na př. málo-třídní škola venkovská měla jiný učební plán než obecná škola městská.

Porovnáme-li učební plány jednotlivých typů obecných škol v roce 1874 (tab.

† V okruh předmětů jazykových jsou zahrnuty: jazyk vyučovací s vlastivědou a prvoukou, latina, řečtina, francouzština;

v okruh předmětů společenských: dějepis, zeměpis, filosof. propedeutika, občanská nauka a výchova, náboženství;

v okruh předmětů přírodovědných: matematika, fyzika, chemie, přírodopis, přírodopis;

v okruh ostatních předmětů: geometrie a rýsování, kreslení, psaní, tělocvik, zpěv, ruční práce výchovné.

* Za základ výpočtu byl vzat učební plán reálné školy v Čechách citovaný v Šafránkové knize *Za českou osvětu*, str. 176 a v Kádnerově *Vývoji a dnešní soustavě školské I.*, str. 258, doplněný ve smyslu zemského zákona ze dne 13. září 1874 povinnými hodinami francouzštiny, která v uvedených publikacích není zaznamenána.

Tabulka 2.

Učební plány pro žáky 11–14leté na různých typech všeobecně vzdělávacích škol v roce 1877

Věk	Obecná jednotř. dílná				Měšťan. pro chlapce				Gymnasium			
	11-12	12-13	13-14	cel- kem	11-12	12-13	13-14	cel- kem	11-12	12-13	13-14	cel- kem
Předmět	Počet hodin											
Náboženství	2	2	2	6	2	2	2	6	2	2	2	6
Jazyk vyuč.	5	5	5	15	4	4	3	11	2	2	3	7
Latinský	—	—	—	—	—	—	—	—	8	8	6	22
Řecký	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	5
Druhý zemský	—	—	—	—	—	—	—	—	3	3	2	8
Zeměpis a dějepis	—	—	—	—	3	3	3	9	3	3	3	9
Počty	3	3	3	9	—	—	—	—	—	—	—	—
Aritmetika	—	—	—	—	4	4	4	12	—	—	—	—
Matematika	—	—	—	—	—	—	—	—	3	3	3	9
Realie	2	2	2	6	—	—	—	—	—	—	—	—
Přírodopis	—	—	—	—	2	2	2	6	—	—	—	—
Přírodopis	—	—	—	—	2	2	3	7	—	—	—	—
Přírodopis a fysika	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	2	6
Měřičtví a rýsování	—	—	—	—	3	3	3	9	—	—	—	—
Kreslení a nauka o formách geom.	2/2	2/2	2/2*	3	—	—	—	—	—	—	—	—
Kreslení od ruky	—	—	—	—	4	4	6	14	nepovinný			
Psaní	2	2	2	6	1	1	—	2	nepovinný			
Zpěv	1	1	1	3	1	1	1	3	nepovinný			
Tělocvik	1	1	1	3	2	2	2	6	nepovinný			
Celkový počet týdenních hodin	17	17	17	51	28	28	29	85	23	23	26	72

* Zlomkem je vyjádřeno dělení hodin na půlhodiny.

č. 4), vidíme, že se jednotlivé typy obecných škol od sebe značně odlišují počtem učebních předmětů a různým počtem hodin pro jednotlivé předměty i v celku. Zvláště výrazně to vysvítá z učebního plánu jednotřídní obecné školy dílné a nedílné. Řád školní a vyučovací z 20. 8. 1870 (§ 45) totiž stanovil, že »ve školách jednotřídních mohou se žáci, když je jich přes 50, rozdělit na dvě skupiny a v každé skupině může se rozličnou dobou vyučovat«. Kde se toto rozdělení provedlo, vznikla jednotřídní škola dílná.⁹ Žákyně posledních dvou stupňů věku se však měly učit společně s nižší skupinou chlapců, protože v § 44 téhož řádu bylo určeno, že děvčata a chlapci po dokonaném věku 12 let nemají být společně vyučováni.

V jednotřídní škole dílné měli žáci 13–17 vyučovacích hodin týdně, ale v ne-

Tabulka 3.

Srovnání předmětových okruhů na měšťanské škole a na gymnasiu v r. 1924 v procentech a v počtu týdenních hodin

3 třídy měšťanské školy a JUK						4 třídy gymnasia						Rozdíl	
Ročník	I.	II.	III.	JUK	cel- kem	I.	II.	III.	IV.	cel- kem			
Okruh	%	%	%	%		%	%	%	%			měšt. škol.	gym.
Jazykových předmětů	13,33 (4)*	13,33 (4)	13,33 (4)	24,13 (7)	15,96 (19)	46,67 (14)	46,66 (14)	53,13 (17)	50,00 (16)	49,19 (61)		+33,23 +(42)	
Společenských (s náboženstvím)	23,33 (7)	23,33 (7)	23,33 (7)	17,24 (5)	21,85 (26)	13,33 (4)	20,00 (6)	18,75 (6)	15,62 (5)	16,94 (21)	+4,91 +(5)		
Přírodovědných s matematikou .	26,67 (8)	26,67 (8)	26,67 (8)	31,04 (9)	27,73 (33)	20,00 (6)	16,67 (5)	15,62 (5)	21,88 (7)	18,55 (23)	+9,18 +(10)		
Ostatních	36,67 (11)	36,67 (11)	36,67 (11)	27,59 (8)	34,46 (41)	20,00 (6)	16,67 (5)	12,50 (4)	12,50 (4)	15,32 (19)	+19,14 +(22)		

* V závorce týdenní počet hodin

Tabulka 4.

*Přehled o učebních předmětech a počtu hodin na různých typech obecných škol¹⁾ r. 1874
(uveden je součet týdenních hodin za 8 let školní docházky)*

Škola	Jednotřídní ²⁾		Dvou- třídní	Troj- třídní	Čtyř- třídní	Pět- třídní	Šest- třídní	Sedmi- třídní	Osmi- třídní
	N.	D.							
Náboženství	16	13	13	14	15	14	14	14	11 ³⁾
Vyučovací jazyk	82	43	86	84	72	61	64	58	57(56)
Reálie		10							
Zeměpis a dějepis	8		10	10	13	19	19(17)	18(15)	15
	>6								
Přírodověda	8		10	10	10	7(5)	2	5	
Přírodopis						6	8	6	6
									>5
Přírodopis									6
Přírodopis									>6
Přírodopis									
Počty	32	24	32	32	31(26)	31(25)	31(25)	31(25)	
Aritmetika									31(25)
Měřičtí a rýsování									10(3)
Nauka o formách geom. . .								(7)4	
Kreslení a nauka o for. g. .	18(10)	7	17(7)	17(13)	20(14)	19(13)	18(14)		
Kreslení od ruky								18	20(15)
Psalí	14	14	14	14	14	11	10	11(10)	10(9)
Zpěv	8	8	8	8	8	8	8	8	8
Tělocvik	14	7	12	13	13	14(11)	14(12)	14(11)	14(11)
Ženské ruční práce									
	(Počet hodin stanoví dotyčný školní úřad)					(21)	(20)	(21)	(23)
	206	125	202	202	196	196 (200)	196 (202)	196 (201)	193

¹⁾ V každém typu je 8 školních roků.

²⁾ N = nedílná škola jednotřídní

D = dílná škola jednotřídní.

³⁾ Od r. 1877 bylo v každém typu 16 hod. náboženství.

V závorce uveden počet hodin pro dívky.

V jednotřídní až trojtřídní škole se nedovoluje užívat učebních knih pro reálie.

Ve výše organizovaných školách pak až od té třídy, v níž je 6. p. r.

dílné a ve škole dvojtrídni a víceřtrídni 19—28 hodin. Měli tedy žáci jednotřídni školy dílné v r. 1874 jen 62—65 % hodin, co žáci jednotřídni školy nedílné a žáci ve školách víceřtrídni. (Tab. č. 5.)¹⁰ Učební plán jednotřídni školy dílné svědčí o tom, jak záměrně si buržoasie zajišťovala, aby pracující lid, zvláště vesnický, zůstal nevzdělaný, smířený se svým těžkým úděllem a odkázaný na nejtěžší a nejhůře placenou práci.

Přestože v roce 1915 nebylo (podle poznámky v Učebné osnově obecných škol osmitřídniích s českým jazykem v království Českém¹¹) dílných škol jednotřídniích, učební osnovy z r. 1923 se znovu vracejí k tomuto typu jednotřídniích škol. Rozdíl mezi učebním plánem dílné a nedílné školy se sice zlepšil (ze 62 % na 71 % hodin pro žáky dílné školy jednotřídni), ale na rozdílném vzdělání žáků jednotřídni obecné školy se tím de facto nic nezměnilo. Počet hodin v dílné škole se opět redukoval především v naukových předmětech (jazyk vyučovací na 59 %, počty na 77 %; náboženství, občanská nauka a výchova, psaní, zpěv měly počet hodin stejný). (Tab. č. 6.)¹²

Ale nejen počet hodin, také výběr a názvy předmětů byly na různě organizované obecné škole různé. Na př. na škole jednotřídni až sedmitřídni byly počty, na škole osmitřídni aritmetika. Na škole jednotřídni dílné byly reálie, nikoli však už na škole jednotřídni

Tabulka 5.

Rozdělení hodin v učebné osnově pro jednotřídni obecné školy nedílné a dílné r. 1874

Škola	Nedílná								Dílná									
	II.				III.				Celkem	nižší skupina				vyšší skupina				Celkem
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.		1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	
odděl.	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.		1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	
škol. r.	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.		1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	
Náboženství	2	2	2	2	2	2	2	2	16	1 ¹⁾	1 ¹⁾	1 ¹⁾	2	2	2	2	2	13
Vyučovací jazyk	12	10	10	10	10	10	10	10	82	8	5	5	5	5	5	5	5	43
Počty.	4	4	4	4	4	4	4	4	32	3	3	3	3	3	3	3	3	24
přirodověda	}	2	2	2	2	2	2	2	22	—	—	—	2	2	2	2	2	10
Realie		2	2	2	2	2	2	2	14	2	2	2	2	2	2	2	14	
zeměp. a děj.		2	2	2	2	2	2	2	14	2	2	2	2	2	2	2	14	
Pesní	—	2	2	2	2	2	2	2	14	—	2	2	2	2	2	2	2	14
Kreslení a nauka o	—	2	2	2	2	2	2	2	18(10)	—	2/2	2/2	2/2	2/2	2/2	2/2	2/2	7
geom. formách	2/2	2/2	2/2	2/2	2/2	2/2	2/2	2/2	8	1	1	1	1	1	1	1	1	8
Zpěv	2/2	2/2	2/2	2/2	2/2	2/2	2/2	2/2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	7
Tělocvik	—	2	2	2	2	2	2	2	14	—	—	—	1	1	1	1	1	7
Ženské ruční práce	—	2	2	2	2	2	2	2	14	—	—	—	1	1	1	1	1	7
(Počet hodin ustanoví dotýčný školní úřad)																		
19	25	25	25	25	28	28	28	28	206	13	14	14	14	17	17	17	17	126

¹¹) Výnosem z 3. IV. 1877 č. 528 byl počet hodin zvýšen na 2 hodiny týdně (Věstník vládní 1877, č. VII., str. 1). V závorce je uveden počet hodin pro dívky. Na jednotřídni škole se nedovolovalo užívat zvláštních knih pro reálie.

Tabulka 6.
Počet hodin na škole jednotřídní nedílné a dílné v roce 1923

Škola	Nedílná								Celkom	Dílná								Celkeni
	II.									výšší skupina								
	III.									nižší skupina								
	I.	2	3	4	5	6	7	8		1.	II.	I.	5	6	7	8		
Škol. rok	1	2	3	4	5	6	7	8		1	2	3	4	5	6	7	8	
Náboženství . . .	2	2	2	2	2	2	2	2	16	2	2	2	2	2	2	2	2	16
Obč. nauka a vý- chova.	2	2	2	2	2	2	2	2	16	2	2	2	2	2	2	2	2	16
Jazyk vyuč. . . .	9	9	9	9	9	8	8	8	69	6	5	5	5	5	5	5	5	41
Zeměpis.	}	}	}	}	}	}	}	}	}	}	}	}	}	}	}	}	}	}
Dějepis																		
Přírodopis																		
Přírodopis																		
Přírodopis	6/2	4	4	4	4	4	4	4	31	6/2	3	3	3	3	3	3	3	24
Počty s měřictvím .	—	2/2	2/2	2	2	2(1)	2(1)	2(1)	12(9)	—	2/2	2/2	1	1	1	1	1	7
Kreslení	—	2/2	2/2	1	1	1	1	1	7	—	2/2	2/2	1	1	1	1	1	7
Psaní	2/2	2/2	2/2	2/2	2/2	2/2	2/2	2/2	8	2/2	2/2	2/2	2/2	2/2	2/2	2/2	2/2	8
Zpěv	4/2	4/2	4/2	4/2	2	2	2	2	16	2/2	2/2	2/2	1	1	1	1	1	8
Tělesná výchova . .	2/2	2/2	2/2	2/2	2/2	2/2	2/2	2/2	3 + [10]	2/2	2/2	2/2	[1]	[1]	[1]	[1]	[1]	3 + [5]
Ruční práce výchov.	—	(2)	(3)	(3)	(3)	(4)	(4)	(6)	(25)	—	(2)	(2)	(3)	(3)	(4)	(4)	(5)	(23)
Ruční práce ženské																		
s nauk. o domácnosti																		
Celkem chlapci . .	20	23	23	27	27	28	28	28	204	16	17	17	19	19	19	19	19	145
dívky . .	(20)	(25)	(26)	(28)	(28)	(29)	(29)	(31)	(216)	(16)	(19)	(19)	(21)	(21)	(22)	(22)	(23)	(163)

Zlomkem značeno dělení na půlhodiny. V závorce kulaté počet hodin jen pro dívky. V závorce hranaté počet hodin jen pro chlapce.

nedílné, kde byl zemědějský a přírodověda. A tak i jinde.

Buržoasní škola má však i jiný učební plán pro chlapce a jiný pro dívky. Dívkám se v buržoasní škole předpisuje nižší vzdělání v počtech, v měřictví, či jak se dříve říkalo v nauce o geometrických formách, v kreslení, v tělocviku i v psaní, v dějepise, zeměpise, přírodopisu a přírodopytu, nehledě ani k tomu, že k vyššímu vzdělání se až do konce XIX. století dívky vůbec nepřipouštěly. Dával se jim za to ve značné míře výcvik v ženských ručních pracích. (Ještě v roce 1939 zabíraly na měšťanských školách ženské ruční práce s naukou o domácnosti plných 20 % celkového počtu hodin.)

Z 27 hodin pro chlapce v 8. školním roce na osmileté škole připadalo r. 1874 9 hodin týdně technickým předmětům (na kreslení 6 a na rýsování 3), tedy třetina všech týdenních hodin. To svědčí o závažné přípravě na práci v řemesle, bez možnosti dalšího studia. U dívek bylo 6 hod. ručních prací a 3 hodiny kreslení. (Tab. č. 7.)¹⁰

Rozbor učebních plánů buržoasní školy s hlediska úkolu a organizace školy plně po-

Tabulka 7.

Rozdělení hodin v učebné osnově osmileté měšťanské školy¹⁾ r. 1874.

	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	Celkem
Náboženství	1(1)	1(1)	2(2)	2(2)	2(2)	1(1)	1(1)	1(1)	11(11)
Vyučovací jazyk	12(12)	10(10)	9(9)	9(8)	6(5)	4(4)	4(4)	3(4)	57(56)
Zeměpis a dějepis	—(—)	—(—)	1(1)	2(2)	3(3)	3(3)	3(3)	3(3)	15(15)
Přírodopis	—(—)	—(—)	1(1)	1(1)	3(3)	2(2)	2(2)	2(2)	17(17)
Přírodopyt	6(2/6/2)	4(4)	4(3)	4(3)	4(3)	4(3)	4(3)	4(3)	31(25)
Aritmetika	—(—)	—(—)	—(—)	—(—)	1(1)	3(1)	3(1)	3(—)	10(3)
Měřictví a rýsování	—(—)	2(2/2/2)	2(2/2/2)	2(2)	2(2)	4(3)	4(3)	6(3)	20(15)
Kreslení od ruky	—(—)	2(2)	2(2)	2(2)	2(1)	1(1)	1(1)	—(—)	10(9)
Psaln	2(2/2/2)	2(2/2/2)	2(2/2/2)	2(2/2/2)	2(2/2/2)	1(1)	1(1)	1(1)	8(8)
Zpěv	2(2/2/2)	2(2/2/2)	2(2)	2(2)	2(2)	2(1)	2(1)	2(1)	14(11)
Tělocvik	—(—)	—(—)	3(3)	3(3)	3(3)	4(4)	4(4)	6(6)	23(23)
Ženské ruční práce									
	18(18)	20(20)	23(25)	25(26)	26(26)	27(26)	27(26)	27(26)	193(193)

¹⁾ Totéž rozdělení hodin bylo i na osmileté škole obecné.
V závorce počet hodin pro dívky

tvrzuje správnost Engelsova výroku, že buržoasie nechává dělníky žít natolik, kolik je pro ně nevyhnutelné a poskytuje jejich dětem jen tolik vzdělání, kolik je v zájmu buržoasie třeba. Jestliže školy pro děti pracujících jsou zaměřeny jednostranně k výchově praktických návyků a kázně, pokory a smířlivosti s osudem, pak školy pro děti vládnoucí třídy jsou zaměřeny jednostranně na theoretické vzdělání. Kapitalistický řád provádí tuto třídní diferenciaci pomocí značného počtu učebních plánů a složitou organizací škol pro děti téhož věku. Sama obecná škola měla 9 různých současně platných učebních plánů. S učebními plány pro školu měšťanskou, gymnasia, reálná gymnasia, reformní reálná gymnasia, reálky a lycea bylo nejméně 15 různých učebních plánů, nepřihlížíme-li k učebním plánům, jež měly některé školy na Moravě a ve Slezsku, a některé zvláštní typy středních škol, jako bylo reálné gymnasium děčinského typu, dívčí reformní reálné gymnasium a j.

Reakční ideologie, která určuje v kapitalistickém řádu obsah vyučování a úkol školy, je patrna především v učebních osnovách. V učebním plánu ji dosvědčuje učební předmět «náboženství» a počet hodin pro něj vyměřený. Na př. v učebním plánu z r. 1877 pro jednotřídní školy dílné zabíralo náboženství celou osminu veškerého vyučovacího času.

V učebních plánech se obráží hospodářský a společenský vývoj. Nejvýrazněji se to jeví v učebních plánech bývalých středních škol.

Pokračující rozvoj průmyslové a zemědělské výroby za kapitalismu si postupně vymáhá změny ve středním školství i v učebních plánech středních škol.

Nejstarší střední školou je gymnasium, jehož hlavním účelem bylo dát žákům znalost latiny jako jazyka učeného světa a připravit ke studiu na universitě. Podle učebního plánu gymnasia z r. 1808 vyučovalo se v každé ze šesti tříd celkem 18 hodin týdně, z toho 10 hodin latině, od IV. tř. 2 hodiny řečtině, o zbývajících 6 hodin se dělilo náboženství, zeměpis, dějepis, matematika a v I.—III. tř. též přírodopis.

V druhé polovině 18. století zřízeny vedle gymnasií reálky, které měly mohutným kapitalismu dodávat dorost pro průmysl a obchod.

Gymnasium, jehož obsah se rychle přezíval, se dlouho bránilo úpravě učebního plánu, i když mu byl vytýkán historismus, vracející žáky zpět o dvě tisíciletí, přetěžování pamětním učivem, ignorování současného života a pokroku. Z neúspěšných pokusů o sjednocení gymnasia a reálky, které byly vyvolávány rozvojem výroby a potřebami hospodářského života, vznikla řada nových typů středních škol (reálné gymnasium, reformní reálné gymnasium, lyceum, dívčí gymnasium, děčinský typ reálného gymnasia), každý s vlastním učebním plánem.

Hospodářské poměry jsou však tak mocné, že nakonec rozrušují i učební plán klasického gymnasia. Tak na př. r. 1919 ubrány latině v součtu hodin všech tříd 4 hod. a posíleny druhé předměty: jazyk vyučovací o 3 hodiny, zeměpis o 1 hodinu, matematika o 1 hodinu, přírodopis o 3 hodiny, chemie dostává 5 hodin. V roce 1927 byla posunuta řečtina do 5. třídy, v roce 1930 latina do 3. třídy. Přitom se počet hodin latiny neustále snižoval, ale počet hodin v jednotlivých ročnících stále stoupal (r. 1942 dosáhl 36 týdenních hodin).

K původnímu cíli gymnasia (připravit na universitu) se přidružil cíl druhý: podat ucelené vzdělání těm, kdož nejdou na vysokou školu. Nedosahuje se však uspokojivě prvního ani druhého cíle.

Po 1. světové válce se proti klasickým jazykům zdůrazňuje mateřský jazyk.

Tabulka 8.
Učební plány z roku 1933

Třída	Gymnasia				Reál. gymnasia				Reform. reál. gym.				Reálka				Městská škola				Obecná škola osmiletá			
	celkem				celkem				celkem				celkem				celkem				celkem			
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
Náboženství	2	2	2	1	7	2	2	2	1	7	2	2	2	1	7	2	2	2	2	6	2	2	2	6
Jazyk vyuč.	5	5	4	4	18	5	5	4	4	18	5	5	4	4	18	5	5	4	4	—	—	—	—	—
Jazyk vyuč. s naukou o písemnostech	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Druhý jazyk.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Jazyk němec.	4	4	3	3	14	4	4	3	3	14	4	4	3	3	14	4	4	3	3	19	5	4	5	19
Jazyk latin.	—	—	—	—	12	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	13	4	3	4	13
Jazyk franc. (anglický)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Občanská nauka a výchova	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Dějepis	1	2	2	2	7	1	2	2	2	7	1	2	2	2	7	1	2	2	2	—	—	—	—	—
Zeměpis	3	2	2	2	3	3	2	2	2	3	3	2	2	3	3	2	2	2	2	7	1	1	1	4
Matematika	4	4	3	3	14	4	4	3	3	14	4	4	3	3	14	4	4	3	3	—	—	—	—	—
Počty s naukou o tvarech měřic.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Počty s jednoduch. účetnictvím	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Přírodopis	3	3	—	—	6	3	3	—	—	6	3	3	—	6	3	3	—	—	—	—	—	—	—	—
Přírodopis	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Chemie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Fysika	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Měřiví a rýsování	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Rýsování	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Krasopis	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Psalní	1/0	—	—	—	1/0	1/0	—	—	—	1/0	—	—	—	1/0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kreslení	3/4	4	2	2	12	3/4	4	2	2	12	3/4	4	2	12	3/4	4	2	2	12	3(2)	3(2)	3(2)	3(2)	12(8)

Pokrač. tab. na str. 195

Pokrač. tab. na str. 195

Pokračování tabulky č. 8

	Gymnasia				Reál. gymnasia				Reform. reál. gym.				Realka				Městanská škola				Obecná škola osmiletá			
	1	2	3	4	cel- kem	1	2	3	4	cel- kem	1	2	3	4	cel- kem	1	2	3	kurs	cel- kem	6	7	8	
Třída	1	2	3	4	cel- kem	1	2	3	4	cel- kem	1	2	3	4	cel- kem	1	2	3		cel- kem	6	7	8	
Ruční práce dívčí s naukou o dom. hosp.																								
Ruční práce s naukou o dom. hosp.)																			1(3) 1(4) 1(5) 4(17)					
Ruční práce chla- pecké																								
Tělocvik (těl. vých.)	2	2	2	8	8	2	2	2	2	8	2	2	2	2	8	2	2	2	2	2	2	2	2	6
Zpěv	2	2	2	4	4	2	2	2	2	4	2	2	2	2	4	1	1	1	1	2(3)	1	1	1	3
Celkem chlapci	29	30	30	30	119	29	30	30	30	119	29	30	30	30	119	30	30	30	30	120	27	28	28	83
divky	29	30	30	30	119	29	30	30	30	119	29	30	30	30	119	31	31	32	32	126	30	30	30	90

V závorce počet hodin pro dívky.

V závorce počet hodin pro dívky.

divky mohou studovat na chla- peckých školách a projevuje se snaha sblížit jednotlivé typy středních škol a školu měšťan- skou s nižší školou střední. (V r. 1930 mají I. a II. třída všech středních škol stejný učební plán, osnovy v roce 1933 vytvá- řejí jednotný stupeň nižších středních škol s nepatrným roz- dílem. V III. a IV. tř. na gym- nasiích a reálných gymnasiích je latina po 6 hod.; na reformním reálném gymnasiu a reálné má francouzský jazyk 5 hodin a rý- sování 2 hodiny.) V tabulce č. 8 jsou zaznamenány učební plá- ny hlavních typů vzdělávacích škol z r. 1930 pro žáky ve věku 11—15 (14) let. Je z nich pa- trné sblížení jednotlivých typů středních škol, ale přesto zůstá- vá patrný základní rozdíl mezi školami středními a školami ne- výběrovými. Zvláště velmi odliš- ný zůstává učební plán pro 6. až 8. post. ročník obecné školy, kte- rý byl nejčastější na venkově.

Jak postupuje rozvoj techniky a výroby, zvětšuje se na školách nevýběrových, z nichž žáci od- cházejí do pracovního poměru ve výrobě, rozpor mezi výchovou a vzděláním, jež potřebuje strojo- vá výroba, s výchovou a vzdělá- ním, jaké je buržoasie ochotna dělníkovi dát.

Marx a Engels ukázali, že děl- ník obsluhující složité stroje po- třebuje všestranné vzdělání za- ložené na vědeckém poznání. Ale takové vzdělání nechce a vlastně ani nemůže vládnoucí třída ka- pitalistů pracujícím dát, neboť si je vědoma, že vzdělání je zbraň v rukou pracujících.

Proto v učebním plánu škol pro děti pracujících udržuje

vládnoucí třída nepříznivý poměr předmětů naukových vzhledem k předmětům praktického rázu, jež převládají, a jen pozvolna ustupují pod tlakem dělnické třídy, která si houževnatě změnu tohoto poměru vymáhá.

Od roku 1870—1953 mění se tento poměr počtu týdenních hodin takto (v procentech):

Škola	Městanská škola chlapecká								Škola střední			
	Rok								Rok			
Skupina předmětů	1870	1874	1877	1907	1910	1921	1926	1932	1945	1948	1952	1953
Jazykové výchovy, spol. nauk přír. věd a matem.	58,9	57,-	56,4	59,4	64,7	65,5	68,9	67,8	72,8	76,3	78,9	84,8
Ostatních předmětů	41,1	43,-	43,6	40,6	35,3	34,5	31,3	32,2	27,2	23,7	21,1	15,2

Od roku 1870 do roku 1932, tedy za 62 let, v nichž se bohatěji rozvíjely jednotlivé vědy a významně se zdokonalovala technika, zvýšil se podíl naukových předmětů na všeobecně vzdělávacích školách zhruba o 10 %. Je příznačné, že v roce 1945, za lidově demokratického státu a zvláště od roku 1948, kdy se ujala dělnická třída pevně vlády ve státě, se tento podíl naukových předmětů v učebním plánu zvýšil do roku 1954, tedy za 9 let, o 17 %. Košický vládní program,¹³ který byl směrnicí i pro školskou politiku, stanovil, že »naše mládež obého pohlaví musí být fysicky mravně i duchovně vyzbrojena, aby se stala důstojnou nositelkou budoucnosti našich národů«, že »dětem dělníků, rolníků a ostatních pracujících vrstev bude materiálně zajištěno právo na nejvyšší vzdělání podle jejich schopnosti a otevřena cesta do radostného života«, že bude umožněn přístup co nejširším vrstvám do škol i k jiným pramenům vzdělání a kultury »zlidověním samého systému výchovy i povahy kultury, aby sloužila ne úzké vrstvě lidí, ale lidu a národu«. Košický vládní program a jeho provádění znamená revoluční řešení nejen otázek hospodářských a státního zřízení, ale i otázek školských a kulturních vůbec. Ve školství měl být realizován především ideově a organizačně jednotnou školou, po níž volalo učitelstvo ve své resoluci na manifestačním sjezdu učitelstva v Praze v červenci 1945.

Snaha po jednotné škole se projevila především ve formulaci úkolu školy v přechodných osnovách na šk. r. 1945/46: »Naše nová škola je škola lidově demokratická. V ní se uplatňuje a uskutečňuje princip lidové demokracie a jednoty národa v lidově demokratickém pracovním a společenském životě školy a zejména v jednotném osnování vzdělání. Toto vzdělání je určováno potřebami a zájmy našeho lidu a národa, jednotným usilováním o novou hospodářskou, politickou a kulturní výstavbu naší nové lidově demokratické republiky a je posilováno lidovými kořeny našeho národního života. Je nesené novým pojetím lidově demokratické společnosti a naší pospolitosti, bratrstvím Čechů a Slováků, novým pojetím slovanství a těsným přátelstvím s SSSR. Tím vším naše škola je školou politickou.«¹⁴

Důraz na výchovu politickou, státní, brannou, národní, lidovou a sociální, vyvolává potřebu zavést jako vyučovací předmět politickou výchovu, ruštinu a dát nové pojetí dějepisu, zeměpisu, češtině, filosofii, výchově hudební, výtvarné i tělesné.

Dosavadní organizace všeobecně vzdělávacích škol však ještě zůstává, ale v koncepci učebních plánů je již zřejmá tendence k jednotné škole. Jsou v ní vyznačeny tři stupně všeobecně vzdělávací školy: obecná škola — I. stupeň, nižší střední a měšťanská škola — II. stupeň, a vyšší třídy středních škol (V. až VIII.) jako III. stupeň.

Na II. stupni je pro I. a II. třídu učební plán společný, v III. a IV. třídě jsou větve technická a studijní, každá s vlastním učebním plánem. (Tab. č. 9.) Na III. stupni je zvláštní učební plán pro gymnasium a pro reálné gymnasium koedukační a dívčí.

V učebním plánu škol II. a III. stupně se objevují t. zv. rozdílové předměty pro základní (humanitní) a technickou větev.

Učební plány pro III. stupeň (pro gymnasia, reálná gymnasia koedukační a dívčí a pro jednotlivé větve) uvádějí předměty a příslušný počet hodin jen pro třídu V.—VIII. a zřetelně tím naznačují, že i typy výběrových škol jsou organickým pokračováním stupňů předcházejících. Přechodnými učebními osnovami pro r. 1945/46 zanikají reálky, které jsou nahrazeny technickými větvemi na školách II. a III. stupně, a zanikají i reformní reálná gymnasia, která v těchto osnovách vystupují naposled v VIII. třídě.

Snaha nahradit ztráty ve vzdělání mládeže, způsobené v době okupace, a vští-

Tabulka 9.

Počet týdenních hodin (vyučovacích jednotek) na škole druhého stupně (nižší střední a měšťanské školy) podle přechodných osnov na šk. r. 1945/1946

Předmět	Třída					
	I.	II.	III.		IV.	
			technická	studijní	technická	studijní
Jazyk český	5	5	4	4	4	4
Jazyk ruský	3	3	3	3	3	3
Jazyk latinský	—	—	—	4	—	4
Politická výchova	2	2	2	2	2	2
Dějepis	2	2	2	2	3	3
Zeměpis	2	2	2	2	2	2
Matematika	4	4	5	3	4	3
Biologie	3	3	—	—	—	—
Chemie	—	—	—	—	2	2
Fysika	—	—	4	3	3	2
Výchova výtvarná a technická	4(3) ¹⁾	4(3)	2	2	2	2
Rýsování	1(0)	1(0)	2(1)	1(0)	2(1)	—
Dívčí ruční práce a domácí nauky	(3)	(3)	(3)	(3)	(3)	(3)
Hudební výchova	2	2	2	2	2	2
Tělesná výchova	2	2	2	2	2	2
Náboženství	2	2	2	2	1	1
Chlapci týdně	32	32	32	32	32	32
Dívky týdně	33	33	34	34	34	35

¹⁾ V závorce počet hodin pro dívky.

pit mládeži vědomosti a dovednosti potřebné k budování socialismu, a zavedení nových učebních předmětů (politické výchovy a ruštiny) vedly k zvýšení týdenního počtu hodin až na 36 v VII. a VIII. třídě škol III. stupně.

Na I. stupni znamenaly odstranění zvláštních učebních plánů pro školy málotřídní, neboť pro všechny typy obecné školy byl nyní učební plán jen jeden a společný. Učební plány a přechodné osnovy pro rok 1945/46 zůstaly v platnosti do r. 1948, ale v té době byly několikrát pozměněny, hlavně na II. a III. stupni.

Teprve vítězství dělnické třídy a Komunistické strany Československa v únoru 1948 znamená základní obrat ve výchově a vzdělávání naší mládeže i v organizaci našeho školství. Školský zákon z 21. 4. 1948 (první československý školský zákon od r. 1869) zestátnil školu, uzákonil stejné vzdělání pro všechnu mládež ve věku školou povinném, zavedl místo měšťanské a nižší střední školy společnou střední školu a položil základy jednotné školy, v níž se má veškeré mládeži dostávat jednotné výchovy a jednotného vzdělání.

Tabulka 10.

Učební plán školy národní, střední a gymnasia r. 1949

Stupeň	I. nár. škola					II. střední škola				III. gymnasium				Celkem
Třída	1	2	3	4	5	I.	II.	III.	IV.	I.	II.	III.	IV.	
Jazyk český vyučovací	9	9	8	8	8	6	5	5	5	4	4	4	3	78
Jazyk ruský	—	—	—	2	2	3	3	3	3	3	3	3	2	27
Další živý jazyk	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	3	3	2	11
Prvouka	4	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8
Vlastivěda	—	—	4	4	4	—	—	—	—	—	—	—	—	12
Dějepis	—	—	—	—	—	—	2	3	2	2	2	2	2	15
Zeměpis	—	—	—	—	—	3	2	—	2	2	2	—	2	13
Občanská nauka	—	—	—	—	—	1	1	2	2	2	2	—	—	10
Filosofie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	4
Matematika (na II. a III. stup.), počty a měřictví (na I. stupni)	3	4	4	4	4	5	4	4	4	4	3	3	3	49
Přírodopis	—	—	—	—	—	2	2	2	2	2	2	2	2	16
Chemie	—	—	—	—	—	—	—	2	2	—	2	2	2	10
Fysika	—	—	—	—	—	—	2	2	2	—	—	3	4	13
Psaní	—	—	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	3
Kreslení	—	—	2	2	2	2	2	2	2	—	—	—	—	14
Výtvarná výchova	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	4
Rýsování	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	2
Ruční práce (na I. stupni)	—	—	1	2	2	0(2) ¹	0(2)	0(2)	0(2)	—	—	—	—	5(13)
Nauka o domácnosti (na II. stup.)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Nábož. výchova	2	2	2	2	2	2	2	2	1	—	—	—	—	17
Hudební výchova	1	1	1	1	1	2	2	1	1	2	2	—	—	15
Těles. výchova	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	26
Volitelné předměty:	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	3	2	2	11
Jazyk. latin.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	3	2	2	11
Deskript. geom.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	3	2	2	11
Zájmové kroužky	21	22	25	28	28	28(30)	29(31)	31(33)	31(33)	30	30	30	30	363(371)
			2	2	2	4(2)	4(2)	6(4)	6(4)					

¹ V závorce počet hodin pro dívky.

Podle tohoto zákona národní škola (I. stupeň — pětiletý) poskytuje základy obecného vzdělání, škola střední (II. stupeň — čtyřletý) ucelené základní obecné vzdělání a čtyřletá výběrová gymnasia (III. stupeň) dávají vyšší obecné vzdělání a připravují ke studiu na vysokých školách. I. a II. stupeň tvoří jednotnou devítiletou všeobecně vzdělávací školu. Postup a přechod žáků z prvního stupně na druhý a z druhého na třetí je plynulý. Dvojkolejnost je odstraněna.

Učební plány a osnovy z roku 1948 pro I. a II. stupeň a z roku 1949 pro III. stupeň — gymnasium (tab. č. 10)¹⁵ první překonávají buržoasní systém vzdělávání, realizují myšlenku jednotné školy pro mládež ve věku školou povinném (6—15 r.), která zajišťuje všem žákům stejné možnosti vzdělání a stejné společenské oprávnění. Pro povinnou devítiletou všeobecně vzdělávací školu je učební plán společný pro všechny žáky měst i venkova, pro chlapce i pro dívky.

Dívky mají sice o 8 hodin nauky o domácnosti více, ale jejich vzdělání v základních předmětech se nijak nezkracuje.

Posíleny jsou naukové předměty z oboru věd přírodních, kterými se především kladou základy k vědeckému světovému názoru a mají význam i pro vzdělání technické.

Z bývalé řady rozdílových předmětů zůstává na gymnasiu v I.—IV. třídě (býv. V.—VIII. tř.) jen 11 hodin latiny nebo deskriptivní geometrie. Nejvyšší počet povinných hodin v týdnu na II. stupni je 31 hodin pro chlapce a 33 hodin pro dívky, na I. stupni 28 hodin, na III. stupni 30 hodin. Vedle 23 učebních předmětů, jež představují základy věd a dovedností, zavádí učební plán soustavu zájmových kroužků, v nichž se mohou rozvíjet osobitě zájmy a schopnosti jednotlivých žáků.

Mocný rozvoj výroby a s ním spojená potřeba kádrů a jejich dřívějšího nastupu do výroby v dané etapě výstavby socialismu v naší vlasti na jedné straně a perspektiva zavedení úplného středoškolského vzdělání pro všechnu mládež na straně druhé vedly k další úpravě naší školské soustavy zákonem z 24. dubna 1953.* Zákon zavádí jako základní typ povinnou osmiletou střední školu pro mládež od 6 do 14 let, která slučuje národní a střední školu (1.—8. post. ročník), a jedenáctiletou střední školu, v níž se slučuje škola národní, střední a gymnasium (1.—11. post. ročník). Poslední tři ročníky jedenáctileté střední školy (9.—11. post. ročník) jsou zatím výběrové.

Tímto zákonem je zaváděna jednotná škola a jednotné vzdělání mládeže ještě důsledněji než zákonem z roku 1948.

Zákon z roku 1953 předcházelo vydání Stalinových statí »O marxismu v jazykovědě« a »Ekonomické problémy socialismu«, usnesení XIX. sjezdu KSSS s perspektivou úplného středoškolského a polytechnického vzdělání pro všechnu mládež a usnesení předsednictva ÚV KSČ o učebnicích, jež měly mocný vliv na utváření naší školy a jejího obsahu.

V učebním plánu, který byl k zákonu vydán (tabulka č. 11),¹⁶ se ve srovnání s plánem z r. 1948 jeví tyto 4 základní tendence:

1. Vytvářet jednotný systém povinného osmiletého základního všeobecného a uceleného školního vzdělání s možností přímého přechodu k všeobecnému vzdělání v 9. a 11. třídě jednotné jedenáctileté střední školy. Snaha po uceleném

* Zákon ze dne 24. dubna 1953 o školské soustavě a vzdělávání učitelů (školský zákon), SPN, Praha, 1953.

Tabulka 11.
Učební plán všeobecně vzdělávací školy
r. 1954

Učební předměty	Postupný ročník											Celkem hodin
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	
Mateřský jazyk a literatura	12	14	14	12	8	7	6	5	5	5	4	92
Jazyk ruský a literatura . . .	—	—	—	3	3	4	4	4	4	4	4	30
Další živý jazyk	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	2	6
Dějepis	—	—	—	—	2	2	3	3	3	3	3	19
Zeměpis	—	—	—	—	2	3	3	2	2	2	2	16
Ústava ČSR a SSSR	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	2
Psychologie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Logika	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
Matematika	4	6	6	6	7	7	6	5/6	6	6	6	65½
Fysika	—	—	—	—	—	—	3	3	3	3	4	16
Astronomie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
Chemie	—	—	—	—	—	—	—	3	3	2	3	11
Biologie	—	—	—	—	2	3	3	2	2	2	—	14
Těles. výchova	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	22
Rýsování	—	—	—	—	—	—	—	2/1	1	1	1	4½
Kreslení	1	1	1	1	1	2	2	—	—	—	—	9
Hudební výchova	1	1	1	1	1	1	1	—	—	—	—	7
Předvoj. výchova	—	—	—	—	—	—	—	—	1¹)	1¹)	1¹)	3¹)
Celkem hodin chlapci	20	24	24	25	28	31	33	33	34	34	34	320
dívky												317
Latinský jazyk nepovinný	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	2	6

¹) Jen pro chlapce.

základním vzdělání na povinné osmileté škole se projevuje v zařazení ústavy, chemie, rýsování do 8. třídy a fyziky do 7. a 8. třídy.

2. Vytvořit z jazyka mateřského hlavní a základní předmět na všeobecně vzdělávací škole. Podstatně bylo posíleno vyučování jazyku mateřskému, když se vlivem usnesení předsednictva ÚV KSČ o učebnicích postupně již od roku 1951 spojovala prvouka s jazykem vyučovacím v jeden předmět. Učební plán z roku 1953 provedl mimo to i spojení vlastivědy s mateřským jazykem v 3. a 4. post. ročníku. Spojení věcného poznávání s vyučováním mateřskému jazyku v 1.—4. post. ročníku zajišťuje mateřskému jazyku na národní škole jeho pravý význam a vedoucí postavení jako základního nástroje vzdělání, myšlení a poznání. Jazyk mateřský má v jedenáctileté škole nejvyšší počet hodin (92 hodiny z 320 týdenních hodin). Na národní škole zaujímá 49,60 %, na osmileté škole 35,8 %, na jedenáctileté střední škole 28,8 % všech vyučovacích hodin (tabulka č. 12, 13).

3. Zajistit předpoklady pro polytechnické vzdělání, pro vytváření vědeckého světového názoru a potřebnou znalost matematiky. Z učebního plánu bylo vyřazeno náboženství, které odvádí od materialistického chápání světa a života. Významně byly posíleny předměty přírodovědného obsahu a matematika. Těmto předmětům je věnována na jedenáctileté škole třetina všech hodin (v roce 1948 měly 24,3 %, v r. 1954 mají 33,6 % všech hodin). Vedoucí postavení mezi nimi má matematika, zabírající téměř polovinu času věnovaného přírodovědnými předměty a 20,5 % všech hodin na jedenáctileté střední škole. Její podíl z celkového počtu hodin se oproti roku 1948 zvýšil o 7 %.

Tabulka 12.

Přehled o poměru jednotlivých okruhů předmětů a některých předmětů k celkovému počtu hodin na povinných všeobecně vzdělávacích školách v letech 1874–1954.

Rok	Počet hodin	1874	1915	1923	1933	1949	1954
		hod. %	hod. %	hod. %	hod. %	hod. %	hod. %
Okruh jazykových předmětů	p. h. %	57 29,5	69 35,4	58 27,5	90 38,1	99 40,7	96 44,1
<i>Z toho:</i>							
jazyk mateř.	p. h. %	57 29,5	58 29,8	53 25,1	61 25,8	63 25,9	78 35,8
vlastivěda a prvouka	p. h. %		11 5,6	5 2,4	16 6,8	20 8,2	
Okruh společ. předmětů	p. h. %	15 7,8	9 4,6	27 12,8	19 8,1	20 8,3	22 10,1
Okruh přírod. předmětů	p. h. %	49 25,4	44 22,6	45 21,3	49 20,7	54 22,3	66 $\frac{1}{2}$ 30,5
<i>Z toho:</i>							
matematika	p. h. %	31 16,1	31 15,9	31 14,7	35 14,8	36 14,8	47 $\frac{1}{2}$ 21,8
Ostatní předměty	p. h. %	61 31,6	57 29,2	65 30,8	62 26,3	53 21,7	33 $\frac{1}{2}$ 15,3
<i>Z toho:</i>							
technické předm.	p. h. %	39 20,3	35 17,9	41 19,4	37 15,7	24 9,8	10 $\frac{1}{2}$ 4,8
Náboženství	% p. h.	11 5,7	16 8,2	16 7,6	16 6,8	17 7,0	— —
Celkem počet hodin		193	195	211	236	243	218
Průměrně na třídu		24,1	24,4	26,4	26,2	27	27,25
Rozpětí v počtu hodin ve tř. 1.–8. (9.)		18–27	19–28	20–30	20–30	21–31	20–33

Délka školní docházky byla osm let. V r. 1933, 1949 devět let.

4. Vymezit přesněji obsah a zpřesnit i názvy předmětů. Místo filosofie, resp. filosofické propedeutiky, se zavádí psychologie a logika, místo občanské nauky ústava ČSR a SSSR. I tím byl v učebním plánu vyjádřen důraz, který klade socialistická škola a společnost na vyučování základům věd.

Přes to, že počet hodin pro žáky opět stoupl proti roku 1948 a dosáhl rozpětí 20–34 vyučovacích hodin týdně, nedostalo se již žákům v potřebné míře předmětů, v nichž by mohli uplatnit a praxí si utvrdit theoretické poznatky, osvojovat si manuální dovednosti a rozvíjet estetické citění. V učebním plánu z r. 1954 mají předměty tohoto druhu jen 4,2 % z celkového počtu hodin, což je nejmenší podíl těchto předmětů v učebních plánech od r. 1874 vůbec. (Tab. č. 13.)

I když byla délka vyučovací jednotky zkrácena výnosem ministerstva školství¹⁷ z 50 minut na 45 minut, zabírá 34 hodin vyučování, práce v zájmových kroužcích a domácí příprava na vyučování žákům tolik času, že se buď nemohou podílet

Tabulka 13.

Přehled o poměru jednotlivých okruhů předmětů a některých předmětů k celkovému počtu hodin na úplných všeobecně vzdělávacích školách od roku 1874 – 1954¹⁾.

Rok	1874		1915		1923		1933		1949		1954	
	12 let	13 let	12 let	13 let	12 let	13 let	12 let	13 let	13 let	13 let	11 let	11 let
Délka školní docházky												
Okruh jazykových předmětů p. h. %	69	142	127	158	96	148	127	171	136(147) ²⁾	138	40,1	
Z toho:												
jazyk mateřský . . . p. h. %	69	64	71	72	69	70	71	73	78	92	28,8	
³⁾ Vlastivěda a prvouka p. h. %	—	—	11	11	5	5	16	16	20	—	—	
Okruh společenských předmětů . . . p. h. %	30	34	26	33 ^{1/2}	43	49	32	36	42	39	12,1	
Okruh přírodověd. předmětů p. h. %	87	68	77	63 ^{1/2}	82	75	79	70	88	107 ^{1/2}	33,6	
Z toho:												
matematika p. h. %	47	43	44 ^{1/2}	42	46	43	50	42	49	65 ^{1/2}	20,5	
Ostatní předměty . . . p. h. %	91	27 ³⁾	80	54	86	59	71	56	80(69)	45 ^{1/2}	14,2	
Z toho:												
technické předměty . p. h. %	64	14 ³⁾	53	25	57	28	42	25	39(28)	13 ^{1/2}	4,2	
Náboženství p. h. %	23	24	24	26	18	18	18	18	17	—	—	
Počet hodin celkem	300	295	334	335	325	349	327	351	363	320		
Průměrně na třídu	25	22,7	27,8	25,8	27	26,9	27,2	27	27,9	29		
Rozpětí v počtu hod.	18 – 31	18 – 27	19 – 34	19 – 29	20 – 31	20 – 30	20 – 32	20 – 30	21 – 31	20 – 34		

¹⁾ Úplnou všeobecně vzdělávací školou se zde rozumí škola I, II. a III. stupně jako celek. V letech 1874 – 1933 jsou pro II. stupeň vzaty hodiny z učebního plánu nižší střední školy.

²⁾ V závorce počet hodin (%) ve třídách s latinou.

³⁾ Jen na obecné škole.

na mimoškolní výchově v organizacích mládeže, nebo se jim nedostává čas na potřebnou rekreaci a spánek.

Velký počet hodin stanovený učebním plánem má odraz i v učebních osnovách a učebnicích i podíl na přílišném rozsahu učiva.

Učební plán z roku 1954 nepřihlédl dosti k tomu, že v nejvyšších třídách jedenáctileté střední školy jsou nyní žáci o dva roky mladší, než bývali dříve v posledních ročnících gymnasia a že tedy »do učebního plánu jedenáctiletých škol nemohou být zařazeny všechny předměty a v tom rozsahu, jak tomu bylo na staré výběrové střední škole«.¹⁸

Srovnáme-li počet hodin na naší výběrové střední škole s počtem hodin na bývalých gymnasiích, zjišťujeme, že z 18 týdenních hodin v r. 1805 dospěl v r. 1946/47 na 36 hodin, tedy na dvojnásobek. V r. 1948 poklesl na 33 hodin, v r. 1954 opět stoupl na 34 hodiny, s nepovinnou latinou a nepovinným technickým kreslením na 38 hodin. To souvisí jednak s rozhojňováním počtu učebních předmětů, jednak se zvyšováním počtu hodin pro jednotlivé učební předměty. Na př.: z 6 předmětů na gymnasiu v r. 1805 stoupl počet předmětů v učebním plánu naší jedenáctileté střední školy v r. 1955 na 19. Matematika měla nejvyšší počet hodin 28 na reálce (r. 1849, 1874, 1879, 1940), nejnižší 25,5 v r. 1909. V učebním plánu jedenáctileté střední školy v r. 1955 má 65,5 hodiny, na II. a III. stupni 36,5 hodiny. V samotné národní škole o pěti postupných ročnících má nyní matematika více hodin (29), než měla v sedmi třídách reálky. Na II. a III. stupni má o 30 % hodin více než v bývalé reálce, která připravovala žáky ke studiu na vysokém učení technickém.

Uvedené příčiny ve spojení s dalšími ještě příčinami, na něž upozornilo usnesení ÚV KSČ z června 1955, působí nepříznivě na výsledky vyučování a výchovy a vedou k potřebě učební plán z r. 1954 revidovat.

Závěr:

Přehled vývoje učebních plánů českých škol z doby Rakousko-Uherska, buržoasní ČSR a lidově demokratické ČSR ukazuje, že

1. učební plán je podmíněn úkolem a organizací školy;
2. v učebním plánu se odráží hospodářský a společenský vývoj;
3. česká a slovenská škola po roce 1945 se v základech mění v souvislosti s revolučními změnami v hospodářské a společenské struktuře a postupně překonává přezitky buržoasní školy:
 - likviduje dvojkolejnost, třídní diferenciaci, jednostranné vzdělání převážně humanitní na školách výběrových a převážně praktické na školách lidových, překonává idealistickou ideologii a spěje postupně ke škole jednotné, dávající všem dětem v městě i na vesnici, chlapcům i dívkám všestranné vzdělání polytechnického charakteru a vytvářející materialistický vědecký světový názor;
4. v učebních plánech se stále zvětšuje počet učebních předmětů a hodin pro ně určených;
5. s postupem doby, hlavně po I. světové válce, se proti klasickým jazykům zdůrazňuje i na školách výběrových mateřský jazyk. Význam mateřského jazyka je však plně oceněn teprve v naší lidově demokratické škole po roku 1951;
6. neustále klesá počet hodin pro předměty, v nichž mají žáci příležitost uplat-

nit theoretické poznatky v praxi, cvičit manuální dovednosti a v nichž se rozvíjí estetická výchova. Důsledkem toho je, že poměr předmětových okruhů je nevyvážen, že nebyly vytvořeny hlavní předpoklady pro polytechnické vzdělání a že škola má převážně verbálně knižní charakter, což je na újmu všestranného rozvoje mládeže na všeobecně vzdělávací škole.

Přehled vývoje učebního plánu naší všeobecně vzdělávací školy ukazuje, že teprve v lidově demokratické republice za vlády dělnické třídy vedené komunistickou stranou dochází ke skutečné a důsledné demokratisaci školství a že učební plán všeobecně vzdělávací školy je ukazatelem stupně této demokratisace.

LITERATURA

- ¹ Stručný slovník pedagogický, díl IV. Praha, 1897, str. 1173.
- ² Pedagogická encyklopedie, III. díl, Praha, 1940, str. 150.
- ³ Osnovy učebné pro české školy obecné a měšťanské v Čechách podle vynesení c. k. zemské školní rady ze dne 15. března 1877, Praha, 1877.
- ⁴ Normální osnova učebná pro měšťanské školy chlapecké, 1908.
- ⁵ Normální učebné osnovy pro školy měšťanské a jednorozhodné učebné kursy, 1932.
- ⁶ Učebné osnovy středních škol a učitelských ústavů, Praha, 1934.
- ⁷ Normální učebné osnovy pro obecné a měšťanské školy, Praha, 1939.
- ⁸ Učební plán a učebné osnovy pro školy národní, Praha, 1948.
- ⁹ Nařízení ministerstva záležitostí duchovních a vyučování ze dne 20. srpna 1870, č. 7648, jímžto se vydává řád školní a vyučovací pro obyčejné školy obecné. Sbírka zákonů školských. Upravil Josef Král, Praha, 1894.
- ¹⁰ Nařízení ministeria duchovních záležitostí a vyučování z 18. V. 1874, č. 6549 v příčině učebných osnov pro měšťanské školy a rozličné kategorie obyčejných obecných škol, Věstník vládní u věcech škol obecných v království Českém, Praha, 1874.
- ¹¹ Učebná osnova obecných škol osmiletých s českým jazykem v království Českém, Praha, 1915, str. 18.
- ¹² Výnos ministerstva školství a národní osvěty ze dne 4. VIII. 1923, č. 92189-I o počtu týdenních hodin vyučovacích pro jednotlivé druhy a stupně škol obecných a pro školy občanské, Věstník ministerstva školství a národní osvěty, r. V (1923) s. 453.
- ¹³ Program prvé domácí vlády republiky, vlády národní fronty Čechů a Slováků. Sbírka dokumentů, ministerstvo informací, publ. č. 2, Praha [1945], str. 26, 28.
- ¹⁴ Přechodné učební osnovy pro školy obecné, měšťanské a střední na šk. rok 1945/46. Výnos MŠO z 30. XI. 1945, č. 10584 pres. Příloha Věstníku ministerstva školství a osvěty, r. II. (1946) sešit 2, str. 2.
- ¹⁵ Učební plán a učební osnovy pro školy národní (výn. MŠO z 31. VII. 1948 A — 148.000-II). Učební plán a učební osnovy pro školy střední (výn. MŠO z 31. VII. 1948, č. A — 153.000-II). Příloha Věstníku ministerstva školství r. IV. (1948) seš. 14 a Učební plán a učební osnovy pro gymnasia, (výn. MŠVU z 26. VII. 1949, č. 100.000-I.), Praha, 1949.
- ¹⁶ Výnos ministerstva školství z 25. 1. 1954, č. 4370/54 A I/1, Věstník ministerstva školství r. IX, (1953), s. 383.
- ¹⁷ Výnos ministerstva školství ze dne 10. 8. 1953, Věstník ministerstva školství, roč. IX 1953, s. 221.
- ¹⁸ Usnesení ÚV KSČ o zvýšení úrovně a dalším rozvoji všeobecně vzdělávacího školství. Zvláštní otisk ze 7. čísla Nové myslí, roč. 1955, str. 7.

РЕЗЮМЕ

Учебный план является основной директивной учебно-воспитательной работы школы. Им определяется система предметов обучения, установленная для данного типа школы, их последовательность по отдельным годам обучения, количество часов в неделю для каждого предмета и класса и продолжительность урока (еди-

ницы обучения). Вместе с учебными программами он определяет содержание и объем обучения и образования, которое должны получить ученики данной школы.

Изучение и анализ учебных планов чешских общеобразовательных школ начиная с 1869 года и по 1954 год показывают, что учебный план обусловлен задачами и организацией школы, определяемые взглядами и интересами господствующего класса.

В учебных планах общеобразовательных школ периода господства буржуазии ясно отражается их классовый характер. Ученики одного возраста и в период обязательного обучения, даже и в школах одной и той же ступени, получают не одинаковое образование. Поэтому в школах первой, второй и третьей ступени одновременно существовало свыше 15 различных учебных планов.

В учебных планах отражается экономическое и общественное развитие. Прогрессивное развитие сельскохозяйственного и промышленного производства постепенно принуждает менять учебные планы всех типов общеобразовательных школ.

В чехословацкой народно-демократической республике, в особенности после победы рабочего класса в 1948 году, в связи с революционными переменами в экономической и общественной структуре, коренным образом меняются общеобразовательные школы: ликвидируется двухколейность, классовая дифференциация и одностороннее образование и вводится единая школа. Это отражается и в учебных планах. Для единой общеобразовательной школы существует общий и единый учебный план, в котором выражается стремление добиться всестороннего умственного и физического развития всех учеников.

Summary

The teaching plan is the basic directive for the instructional and educational work of the school. It lays down the complex of subjects for a given type of school, the introduction and succession of the subjects in individual classes, the number of lessons per week assigned to each subject and class and the length of the lesson (teaching unit). Together with syllabi it determines the subject-matter and extent of instruction and education which the pupils of a given school are to receive.

The study and analysis of the teaching plans of Czech general educational schools from 1869 to 1954 shows that the teaching plan is conditioned by the task and the organisation of the school, which are determined by the views and interests of the ruling class.

The teaching plans of the general educational schools in the period of the rule of the bourgeoisie distinctly reflect its class character. Pupils of the same age, even in the period of compulsory school attendance and even at the same grade of school receive different education. Consequently, at schools of the 1st, 2nd and 3rd grade there were simultaneously more than fifteen different teaching plans.

Teaching plans reflect economic and social development. Progressive development of industrial and agricultural production gradually imposes changes also on the teaching plans in all types of general educational schools.

The social system exerts substantial influence on the organisation of the school and its teaching plan.

In the Czechoslovak People's Democratic Republic, more especially after the victory of the working class in 1948, the general educational school system has undergone radical changes in connection with the revolutionary changes in the economic and social structure: inequality, class differentiation and one-sided education has been done away with, and a unified school has been established. This is reflected also in the teaching plan. The unified general educational school has one common and uniform teaching plan, which provides all children with the same pre-requisites for all-round education and equal social status.